

Hrvatski pravopisi

Čolaković, Eva

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:101587>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-06-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti
i Mađarskog jezika i književnosti

Eva Čolaković

Hrvatski pravopisi

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2015.

Sadržaj

Uvod	1
Novosadski pravopis	2
Prijenovosadski pravopis.....	2
Novosadski dogovor.....	3
Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika	9
Londonski pravopis	12
Zaključak	16
Literatura	17

Sažetak

U ovom su radu donose osnovne činjenice vezane za hrvatski pravopis u razdoblju od polovice dvadestoga stoljeća do Hrvatskog proljeća, a koje su bitne i za današnji razvoj hrvatskoga književnoga jezika. Od Novosadskog dogovora do Londonca koji je temelj današnjeg školskog pravopisa, u radu su navedeni neki osnovni događaji te neki hrvatski jezikoslovci poput Ljudevita Jonkea i Stjepana Babića čija je uloga u stvaranju hrvatskoga književnog jezika golema.

Ključne riječi

novosadski, londonski, pravopis, rječnik, latinica, ćirilica, ekavica, ijekavica

“Zatareš li narodni jezik, zatro si narod...

Po jeziku narodi vjekuju i gospoduju, kako im ga otmeš – sluguju.”

Glas Hercegovine, 1891. godine

Uvod

Tema su ovog rada hrvatski pravopisi iz dvadestoga stoljeća. Prvi dio rada govori o Novosadskom pravopisu. U kratkim crtama iznesene su osnovne činjenice i razlozi vezani za stvaranje Novosadskog pravopisa. Rečeno je nešto i o prijenovosadskom hrvatskom pravopisu, o Novosadskom dogovoru te o padu Novosadskog dogovora, odnosno o Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga jezika. U drugom dijelu u radu je opisan „put“ prvog hrvatskog pravopisa, Londonca, koji je temelj današnjeg školskog pravopisa.

Novosadski pravopis

Prijenovosadski pravopis

Sredinom je 20. stoljeća osnovano Hrvatsko filološko društvo koje je s redovitim radom započelo 1951./52. školske godine. Odmah je u početku počela djelovati pravopisna sekcija koja je za nekoliko godina dovršila Hrvatski pravopis koji nikada nije vidio svjetlo upravo zbog napora srpskih jezikoslovaca da stopi hrvatski jezik sa srpskim. Na tom su Hrvatskom pravopisu radili Hamm, Hraste, Jonke, Pavešić i Rogić. U to je vrijeme Stjepan Babić tek postajao asistentom te nije sudjelovao u izradnji ni Hrvatskog ni Novosadskog pravopisa. No istraživajući stare pravopise naišao je na ostatke prijenovosadskog pravopisa te navodi:

„Ipak nisam odustao od raspitivanja i naišao sam na neke ostatke, mislim nekoliko kupčića s blijedozelenim ceduljama veličine 9 x 14 cm i za uspomenu uzeo jedan kupčić od 41 cedulje, od sabaot do savitljiv, ali nema nekih koje bi po abecedi pripadale tom kupu, a ih ima ih više prema Klaićevu Hrvatskome pravopisu iz 1944. To znači da kupčić nije bio cjelovit.... Sve su riječi označene naglaskom i duljinama, a pravopis je pisan s gledišta hrvatskoga književnoga jezika kao što pokazuju primjeri:

sàtnija (četa), gen. pl. sàtnījā; sàtnījskī; sàtnīk, sàtnīka, vok. sàtnīče, pl. sàtnīci;
sàtnīčkī;
sàtnīštvo
sàučēnīk i sl., v. sūučēnīk i sl.
sàučēsēnīk i sl. v. sūučēsēnīk i sl.
sàurednīk v. sūurednīk
sàvišē (dijal. sūviše).“

(Babić., 2008.: 103.)

Još neke zanimljivosti vezane za prijenovosadski pravopis su sljedeće:

- Slovo t je ostavljeno ispred slova c:
savijútak, -tka pl. savijútci, savijutākā
savítak, -tka pl. savítci, savītākā.

- Sigurno je bio složen bar do slova T

(Babić, 2008.: 103.)

Hrvatski je pravopis pisao Bratoljub Klaić čijeg imena na novosadskom pravopisu nema, nego je na dijelovima na kojima je i on surađivao potpisana „PRAVOPIŠNA KOMISIJA“. (Babić, 2008.: 103.)

Novosadski dogovor

Odnosi između hrvatskog i srpskog književnog jezika su bili jasno precizirani - unitaristička politika u SFRJ stvarala je jedan jezik. Matica je srpska u Novom Sadu 1953. godine reagirala na vijest o izradbi samostalnoga hrvatskoga pravopisa organizirajući preko Letopisa Matice srpske “Anketu o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa“.

Anketa je poslana 110 književnika, znanstvenika i javnih djelatnika kako bi izrekli svoje mišljenje o tadašnjim jezičnim problemima: o jezičnom jedinstvu i daljnjem razvitku jezika, o pitanjima pravopisa, pisama, književne izgovorne osnove, izradbe rječnika književnog jezika. Zapravo je to bila srpska politika koja se zalagala za jedinstveni srpskohrvatski jezik s jedinstvenim pravopisom i jedinstvenom terminologijom na ovim prostorima. U dopisu koji je poslan odabranima zajedno s anketom uredništvo je „Letopisa“ naglasilo:

„da je u centru problema baš pitanje jezika kao takvog, pitanje njegovog jedinstva i perspektive daljeg razvoja, ali ne poričemo važnost ni drugih pitanja. Šta više, smatramo da su ona u čvrstoj vezi sa pitanjima koja smo istakli, a to su: pitanje pravopisa, pitanje pisma (ćirilica - latinica), pitanje – ako hoćete – i narječja, zatim pitanje stvaranja rečnika književnog jezika (srpskog i hrvatskog ili srpskohrvatskog), ...“ (Jonke, 1971.: 207.)

Odgovore koje su dobili „Letopis“ je objavljivao tijekom 16 mjeseci, od rujna 1953. godine do prosinca 1954. godine. Većina je odgovora pokazala da se ni dva pisma ni dva jezika ne trebaju svoditi na jedno pismo, odnosno jezik.

Od 110 pozvanih na anketu je odgovorilo njih samo 36.

Objavljena su čak 22 odgovora hrvatskih jezikoslovaca i književnika - Jože Horvata, Josipa Smodlake, Petra Skoke, Mirka Božića, Vojina Jelića, Antuna Baraca, Gustava Krkleca, Mate Hraste, Marina Franičevića, Ive Frangeša, Vladana Desnice, Slavka Kolara, Julija Benešića, Ljudevita Jonke, Slavka Pavešića, Josipa Badalića, Josipa Hamma, Viktora C. Emina, Frana Tućana, Jure Kaštelana, Slavka Ježića i Novaka Simića.

Srpski su jezikoslovci i književnici objavili 18 odgovora iz kojih je bila vidljiva spremnost srpske strane za jezične i pravopisne promjene jer je unaprijed utvrdila sve točke budućeg sporazuma koje je hrvatska strana trebala šutke prihvatiti. Na primjer, umjesto naziva srpskohrvatski Miloš Moskovljević smatra da bi jeziku najbolje odgovaralo jugoslavensko ime što će riješiti vrijeme, a za sada je najbolje da se zove srpskohrvatski, jer je tako već poznat u znanosti i inozemstvu. (Bašić, 2008.: 220.)

Isto tako razmišlja i Jovan Vuković koji smatra da su pravopisne promjene nužne, a za razvitak izgovorne osnovice da ide u smjeru ekavizacije, budući da i ijekavski pisci u zadnje vrijeme daju prednost ekavici, nigdje ni spomenuvši razlog. Naime, razlog seže još u 1929. godinu kada je Dragutin Boranić prilagodio hrvatski pravopis beogradskim zahtjevima. (Bašić, 2008.: 220.) Naime, u to vrijeme uz Boranićev pravopis postojao je još i Belićev Pravopis srpskohrvatskog jezika, a tadašnje ministarstvo prosvjete objavljuje Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole čiji je cilj bio uklanjanje razlika između dva navedena pravopisa, odnosno prihvaćanje nazivlja i pravila iz Belićeva srpskog pravopisa. Takav pravopis zadržao se do 1940. godine, kada se osniva Banovina Hrvatska.

Nadalje, Joži je Horvatu bilo svejedno hoće li pisati dojam ili utisak, okretnost ili umješnost. On se s Josipom Smodlakom zalagao za uvođenje srpske ekavice u hrvatski jezik. S druge strane, dugogodišnji je urednik „Prirode“, Fran Tućan tvrdio kako Karadžićeva ćirilica ima velikih prednosti nad Gajevom latinicom. (Bašić, 2008.: 221.)

Da je i ostalo ovako, u ime bratstva i jedinstva Hrvati bi se služili ne samo ekavicom nego i ćirilicom. No na sreću, postojali su odgovorniji hrvatski književnici i jezikoslovci. Treba istaknuti Julija Benešića koji je zatražio da se prestane s maltretiranjem ljudi jer je već bio umoran od polstoljetnih srpskih jezičnih trgovina. Zapravo je odbio sudjelovati u anketi, rekavši kako bratstvo i jedinstvo nema nikakve veze s pravopisom i jezikom i kako ono „može ostati čvrsto i uz srpsku ćirilicu i uz hrvatsku ijekavštinu.,, (Bašić, 2008.: 221.)

Ljudevit je Jonke u svom odgovoru na anketu pisao o odnosu dvaju književnih jezika i njihovim imenima. Srbi i Hrvati su posebni narodi i nijedan se narod ne odriče svoje književnojezične tradicije.

Nakon što je Anketa „Letopisa matice srpske“ završila, pod visokim pokroviteljstvom ministra unutarnjih poslova Aleksandra Rankovića održan je sastanak od 8. do 10. prosinca 1954. godine. Nakon iscrpljujućih rasprava u kojima su hrvatski jezikoslovci optuživani za raskolništvo, za suradnju s ustaškim režimom, doneseni su zaključci da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik pa je i književni koji se razvio oko dva središta, Zagreba i Beograda, jedinstven s dva izgovora (ijekavskim i ekavskim), da je u nazivu jezika u službenoj upotrebi nužno istaknuti oba njegova dijela (i hrvatski i srpski), da su ravnopravna oba izgovora (ijekavski i ekavski) i oba pisma (latinica i ćirilica) te da je potrebno izraditi priručni rječnik hrvatskosrpskog/srpskohrvatskog književnog jezika, terminološke rječnike i zajednički pravopis.

Rezultat je višemjesečne ankete bilo potpisivanje Novosadskog dogovora 10. prosinca 1954. godine. Dogovor je potpisalo 25 pisaca i jezikoslovaca (sedam iz Hrvatske, petnaest iz Srbije, tri iz Bosne i Hercegovine) među kojima su: Ivo Andrić, Aleksandar Belić, Mirko Božić, Miloš Đurić, Marin Franičević, Krešimir Georgijević, Josip Hamm, Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Jure Kaštelan i Mihailo Stevanović. Gledajući omjer snaga hrvatskih i ostalih potpisnika, 7 : 18 u korist srpske strane, jasna je slika o mogućnostima hrvatskih jezikoslovaca, književnika i kulturnih djelatnika o promicanju interesa kulturne sredine koju su predstavljali. Josip Hamm i Stjepan Ivšić su uvjetovali svoje potpise, stoga je, prije potpisivanja zaključaka, Stjepan Ivšić dodao pismenu bilješku:

„Ovaj potpis dajem s napomenom da izjava u 4. t. Zaključaka ne smije služiti za propagandu ekavskog izgovora na dosadašnjem književnom ijekavskom području.“

U Novosadskom su dogovoru doneseni sljedeći zaključci:

- 1. Narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan je jezik. Stoga je i književni jezik, koji se razvio na njegovoj osnovi oko dva glavna središta, Beograda i Zagreba, jedinstven, sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim.**

Ovom je točkom utvrđen naziv i sadržaj jezika Srba, Hrvata i Crnogoraca koji se proglašuje jednim i jedinstvenim na razini idioma organskoga (tzv. narodni jezik) i

standardnoga (tzv. književni jezik), a službeni mu je naziv srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski i dvaju je izgovora – ijekavskoga i ekavskoga.

- 2. U nazivu jezika nužno je uvijek u službenoj upotrebi istaći oba njegova sastavna dijela.**

Ova točka određuje obveznim isticanje obaju dijelova naziva u službenoj upotrebi.

- 3. Oba pisma, latinica i ćirilica, ravnopravna su; zato treba nastojati, da i Srbi i Hrvati podjednako nauče oba pisma, što će se postići u prvom redu školskom nastavom.**

Treća točka promiče ravnopravnost obaju pisama.

- 4. Oba izgovora, ekavski i ijekavski, također su u svemu ravnopravna.**

Četvrtom točkom nije precizirano razumijeva li se pod ravnopravnošću ravnopravnost svakoga izgovora u svojoj republici i u saveznoj administraciji, ili obaju na čitavom hrvatsko-srpskom području, kako su to tumačili srpski jezikoslovci.

- 5. Radi iskorišćavanja cjelokupnog rječničkog blaga našeg jezika i njegova pravilnog i punog razvitka neophodno je potrebna izrada priručnog rječnika suvremenog srpskohrvatskog književnog jezika. Stoga treba pozdraviti inicijativu Matice srpske, koja je u zajednici s Maticom hrvatskom pristupila njegovoj izradi.**

Petom je točkom predviđena izradba zajedničkoga rječnika suvremenog jezika.

- 6. Pitanje izrade zajedničke terminologije također je problem, koji zahtjeva neodložno rješenje. Potrebno je izraditi terminologiju za sve oblasti ekonomskog, naučnog i opće kulturnog života.**

Šesta točka predviđa izradbu zajedničke strukovne i znanstvene terminologije.

- 7. Zajednički jezik treba da ima i zajednički pravopis. Izrada toga pravopisa danas je najhitnija kulturna i društvena potreba. Nacrt pravopisa izradit će sporazumno komisija srpskih i hrvatskih stručnjaka. Prije konačnog prihvaćanja nacrt će biti podnjet na diskusiju društvima književnika, novinara, prosvjetnih i drugih javnih radnika.**

Sedmom se točkom predviđa izradba zajedničkog pravopisa.

8. Treba odlučno stati na put postavljanju umjetnih zapreka prirodnom i normalnom razvitku hrvatskosrpskog književnog jezika. Treba spriječiti štetnu pojavu samovoljnog "prevođenja" tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca.

Osmom se točkom zabranjuje prevođenje tekstova. Kao primjer treba istaknuti da se za vrijeme ankete Miloš Moskovljević obrušio na hrvatsku stranu izmišljotinama kako je neka izdavačka kuća u Zagrebu Andrićev roman „Na Drini ćuprija“, bez Andrićeva znanja prevela kao „Na Drini most“. Riječ samovoljno iz same točke jest riječ koju je zahtijevao Jonke, no srpska strana joj se žustro opirala. Čak ju je i izostavila iz novosadskih zaključaka objavljenih u beogradskom časopisu Naš jezik. Jonke je tada upozorio i uredništvo i Stevanovića da su krivotvorili izvorni tekst Novosadskog dogovora. No s riječju ili bez riječju samovoljno, točka je jednako besmislena.

Dvije su posljednje točke provedbene naravi:

9. Komisiju za izradu pravopisa i terminologije odredit će tri Univerziteta (u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu), dvije akademije (u Zagrebu i Beogradu), „Matica srpska“ u Novom Sadu i „Matica hrvatska“ u Zagrebu. Za izradu je terminologije potrebno stupiti u suradnju sa saveznim ustanovama za zakonodavstvo i standardizaciju, kao i sa stručnim ustanovama u društvima.
10. Ove zaključke „Matica srpska“ će dostaviti Saveznom izvršnom vijeću i izvršnim vijećima: NR Srbije, NR Hrvatske, NR Bosne i Hercegovine, NR Crne Gore, Univerzitetima u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu, akademijama u Zagrebu i Beogradu i „Matici hrvatskoj“ u Zagrebu, te će ih objaviti u dnevnim listovima i časopisima.

Odmah se po iznošenju ovih zaključaka javljaju razne polemike. Jonke i Stevanović diskutirali su i o ostalim točkama. Srpski je jezik uveden kao službeni jezik koji je predstavljao čitavo hrvatsko-srpsko jezično područje, a u saveznoj administraciji je uvedena ekavica. Jonke se borio za očuvanje autonomnosti republičkih jezično-pravopisnih normâ kao najčvršćega jamstva očuvanju opstojnosti dosegnutih književnih jezika. (Bašić, 2007.: 165.) Građani su srpske nacionalnosti imali povlastice i u Hrvatskoj i u Srbiji pri zapošljavanju u vojsci, školstvu, redarstvu i sudstvu. Jonke 1965. godine u svom Stenografskom zapisniku navodi primjer kako je pet profesora iz Srbije stiglo u Gospić i počelo predavati ekavski i istočnim nazivljem. Isto je tako Jonke spriječio da u zagrebačkim novinama na ijekavici

ostanu samo gradska i kulturna rubrika. Također je Zagrebačka radijska postaja bila metom mnogobrojnih prosvjeda jer je beogradski-zagrebački informativni program svake večeri u 22 sata puštao vijesti beogradskog studija na ekavici. Godine je 1957. zabranjena na Radio Zagrebu uporaba hrvatskih naziva za mjesece (siječanj, veljača, ožujak...) te uporaba hrvatskih riječi poput tisuća, skladba, skladatelj. Jonke je prosvjedovao pa je tradicionalno hrvatsko nazivlje vraćeno, a na Šentijin je poticaj Jonkeovim zauzimanjem i potporom hrvatskih jezikoslovaca S. Babića, M. Moguša, K. Pranjića i V. Vratovića u studenom 1966. (Bašić, 2007.: 166.) Osnovana je lektorska služba kao budućega stalnoga strukovnoga jezičnoga tijela i najavljena suradnja s Fonetskim institutom Filozofskoga fakulteta radi njegovanja književnoga hrvatskog izgovora.

Među sudionicima je Novosadskoga dogovora s hrvatske strane Ljudevit Jonke bio jedini jezikoslovac koji se bavio standardološkom problematikom suvremenoga jezika. U pregovorima je nerijetko ostajao sam jer je upozoravao na greške i nedosljednosti u Novosadskom dogovoru i to bez potpore čak i najbližih suradnika. U razdoblju je od 1955. do 1971. godine sudjelovao mnogim polemikama boreći se za hrvatski jezik. Druga je strana to koristila kako bi Jonkea vrijeđali te proglašavali „osobom koja razbija bratstvo i jedinstvo, koja se zalaže za "cepanje" jezika, a time i za ozloglašeni hrvatski "separatizam". (Pranjkić, 2007.: 5.)

Jonke nikako nije htio prihvatiti svoje protivnike koji su smatrali da ne postoje hrvatski i srpski kao odvojeni jezici, nego da je srpskohrvatski jedan i jedinstven jezik. Borio se protiv jezičnih priručnika ili bilo čega drugoga u čemu bi prednost imale srpske jezične osobitosti, dok su se hrvatske proglašavale regionalnima ili nepravilnima.

Prema navedenim su zaključcima izrađene i objavljene dvije verzije pravopisa - zagrebački i novosadski. Zagrebačku je verziju pisanu latinicom izdala Matica hrvatska 1960. godine, a naziv joj je Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika s pravopisnim rječnikom. Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika sa pravopisnim rečnikom izdala je Matica srpska na ekavici i ćirilici. No Moguš navodi:

„Promjenom redoslijeda u nazivu jezika, tj. srpskohrvatski u hrvatskosrpski, ništa se bitno nije promijenilo...

Budući da se natrag nije ni htjelo ni moglo, počelo se spašavati bar ono što bi se eventualno spasiti dalo. Pojavile su se stoga teorije o dvjema varijantama nepostojećega jezika: o srpskoj i hrvatskoj ili, ublaženije, o zagrebačkoj i beogradskoj. Zanimljivo je da

je teoretska rasprava o varijantama započela sa srpske strane. Bolje i to, kad se već teško mogu ili čak gotovo ne mogu ukinuti ustavotvorne odredbe o službenim jezicima u SFRJ.“ (Moguš, 2009.: 91. – 92.)

Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika nije imao odobrenje za opću uporabu, ali školsko izdanje je.

Matica srpska i Matica hrvatska 1961. godine započinju izradbu zajedničkog rječnika kako bi se ujednačilo nazivlje pravne, ekonomske, prirodoslovne i medicinske znanosti. Odnosno, htjelo se izjednačiti sve hrvatsko sa srpskim.

Promatrajući razvoj hrvatskog jezika prije i poslije Novosadskog dogovora može se primjetiti borba određenih hrvatskih jezikoslovaca i književnika u očuvanju hrvatskog jezika kao samostalnog jezika.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika

Novosadski su dogovor i pravopis odbačeni 1967. godine objavljivanjem Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika. Glavni razlog objavljivanja deklaracije jest rast jugounitarističkog pritiska ne samo na hrvatski jezik, nego i onaj Makedonaca, Slovenaca – sve u svrhu asimiliranja svih jezika sa srpskim. Objavom se Novosadskog dogovora želio nametnuti ujednačeno homogen ekavsko-latinički srpskohrvatski jezik s fizionomijom srpskog književnog jezika kao jedini služebni jezik u Jugoslaviji (Deklaracija o hrvatskome jeziku s priložima i Deset teza: 15.). Od sredine 60-tih godina javlja se jak otpor hrvatskih jezikoslovaca i književnika. Reakcije su na Deklaraciju bile jasne – hrvatski otpor treba ugasiti. I sam je Josip Broz Tito bio protiv Deklaracije.

Dalibor Brozović navodi kako je jezično značenje Deklaracije veoma veliko i bitno, dok je političko značenje bilo odsudnije. Iako je ovaj otpor bio slomljen, Hrvati su se uvjerali da je otpor ipak moguće organizirati što se i osjetilo 1970.-71. godine.

Na Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika radilo je sedam odabranih članova koje je izabrao upravni odbor Matice hrvatske. Članovi su bili: Miroslav Brandt, Dalibor Brozović, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Slavko Mihalić i Slavko Pavešić. Sedmi je član prema Brandtovom sjećanju bio Vladimir Blašković, a prema sjećanju

Lovre Županovića, Jakša Ravlić. Među potpisnicima Deklaracije našla su se velika imena hrvatskih književnika kao što su Miroslav Krleža, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović i drugi. No komunističke su vlasti osudile Deklaraciju te su mnogi potpisnici bili sankcionirani. Veliku je ulogu imao Miroslav Krleža koji je u to vrijeme bio član Komunističke partije i čak ga je Tito pozvao na razgovor u Beograd kako bi ga nagovorio da povuče svoj potpis. Krleža na to nije pristao, radije je htio izaći iz Saveza komunista, što Titu opet nije odgovaralo. Krleža se morao odreći članstva u Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske, što je i napravio pismom predsjedniku Centralnog komiteta SKH Vladimiru Bakariću:

„Poštovani druže predsjedniče,

Potpisao sam Deklaraciju kao amandman za izmjenu jednog ustavnog člana o nazivu hrvatskog i srpskog jezika uvjeren da je takav zahtjev potpuno opravdan. Da sam to učinio bez ikakve skrivene misli ili neke političke kombinacije, smatram da je neosporno.

Zbog ovog potpisa moje je ime izvrgnuto na političkim sastancima, u školama, u fabrikama, u štampi i na javnim zborovima ruglu i najgrubljim pogrdama, da sam partijski i nacionalni izdajnik, sijač razdora, neprijatelj narodnog jedinstva, senilni šoven koji je pljunuo na svoju prošlost i tako dalje.

Da svojim pedesetogodišnjim radom i djelovanjem u okviru našeg socijalističkog pokreta dokazujem kako su sve ove teške riječi nedostojne insinucije, mislim da u ovom trenutku predstavlja jalov napor.

Priznajem Savezu komunista pravo da poziva svoje članove na disciplinsku odgovornost po kriteriju političkog oportuniteta, ali kako danas, usred ove atmosfere uznemirenih duhova, nisam u kondiciji da objektivno obrazložim sve motive svog individualnog postupka, to Vas druže predsjedniče, molim, da budete pred CK tumačem moje molbe da me riješi članstva u CK.

Sa drugarskim pozdravom

M. Krleža

U Zagrebu, 18. IV. 1967.“

(Cvitković, 1991.:22.)

Vladimir je Bakarić osudio Deklaraciju rekavši da je neprijateljska prema zajednici i današnjoj fazi revolucije. Potpisnici su se kažnjavali. Tako je Vlatko Pavletić također isključen iz Gradskog komiteta Saveza komunista. Nadalje, iz Saveza komunsita isključeni su Dalibor Brozović, Petar Šegedin, Jakša Ravlić Duško Car i mnogi drugi.

Londonski pravopis

Nakon Novosadskog pravopisa ponovno započinje burno razdoblje za Hrvatski jezik. Tijekom 1971. godine čak se nazirala i politička sloboda koju su hrvatski jezikoslovci itekako htjeli iskoristiti. Sastajali su se u okviru Hrvatskog filološkog društva gdje je dogovor bio da se rade rječnik, gramatika i pravopis. Gramatika je već bila započeta, za rječnik je bio sklopljen ugovor sa Školskom knjigom, a o pravopisu se trebalo razmisliti. Matica je hrvatska među članovima svoje Jezične komisije odabrala Pravopisnu komisiju. U njoj su bili Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Željko Bujas, Božidar Finka, Ivo Frangeš, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Milan Moguš, Slavko Pavešić i Josip Silić¹. Ljudevit Jonke, kao istaknuto ime, za sebe je rekao da ne može pisati novi pravopis jer je sudjelovao u pisanju novosadskog pravopisa, no predložio je tri urednika časopisa Jezik: Stjepana Babića, Božidara Finku i Milana Moguša. Osnovica je za izradu pravopisa bilo deveto izdanje Boranićeva Pravopisa. Autori Hrvatskog pravopisa su istaknuli kako nisu imali namjeru uvelike se odvajati od hrvatske pravopisne i jezične tradicije i prakse kako bi korisnici lakše savladali promjene. Neke su od novina koje hrvatski pravopis uvodi u normu sljedeće²:

- Propisuje se bilježenje morfonema [d] ispred /c/, /č/ i /ć/, a ne samo /s/ i /š/ kako je do sad bilo
- Iza rednih se brojeva piše točka
- U pravopisnom rječniku stoji da se umjesto izraza drugačije, komšija, učestvovati i univerzitet valja upotrebljavati drukčije, susjed, sudjelovati i sveučilište

Krajem je kolovoza sve bilo gotovo. No tadašnji je ministar prosvjete tražio izlike da ne potpiše novi pravopis jer je znao da će, ako potpiše pravopis, jednog dana za to politički odgovarati. Krajem se rujna mijenja ministar prosvjete koji je 1. listopada sazvao veliku konferenciju kako bio dobio što veću potporu. Ministar je Finki rekao da će potpisati ako pristane da se pravopis zove Pravopis hrvatskoga književnoga jezika, na što je Finka pristao jer je znao što misle i ostali autori. Tada je jedan od političara došao na ideju kako bi Jonke i Katičić trebali iznijeti svoje mišljenje i prigovore što je zapravo samo bila odgoda potpisa. Jonke i Katičić su to i napravili u dogovoru s autorima Pravopisa i bili su objavljeni u

¹Usp. Batrnek, Jelena, Četiri desetljeća Londonca, hrvatistika, studentski jezikoslovni časopis, 2011. (249. – 250.)

²Usp. Batrnek, Jelena, Četiri desetljeća Londonca, hrvatistika, studentski jezikoslovni časopis, 2011. (249. – 250.)

prosinačkom broju Jezika koji je poslije uništen, ali je u slobodnoj Hrvatskoj pretipkan tako da je i danas dostupan.

U svojoj recenziji³ Hrvatskog pravopisa Ljudevit Jonke navodi kako su se autori držali uputa koje im je dala Pravopisna komisija hrvatskih znanstvenih i kulturnih ustanova kako bi održali potreban pravopisni kontinuitet. Nisu uvodili samovoljno nikakve novotarije, nisu unosili karakteristično rječničko blago ekavskog tipa književnog jezika, odnosno srpskog književnog jezika, nego su se ograničili na sastavni dio hrvatskog književnog jezika - u rječniku se nalaze i srpske riječi poput sveštenik, blagovremen i slično. Na taj je način vidljivo da nema nikakve zaoštrenosti prema srpskom jeziku. Nadalje Jonke je predložio naziv Pravopis hrvatskoga književnoga jezika. Savjetovao je taj pravopis za škole jer:

1. odražava pravopisnu tradiciju i praksu hrvatskoga književnog jezika,
2. pisan je na potrebnoj znanstvenoj visini,
3. zadovoljava potrebu pedagoškog rasporeda i odradbe građe.

Jonke također navodi i greške koje je potrebno ispraviti, npr. umjesto *bonbona*, treba *bombona*, treba izjednačiti riječi *Brioni* i *Brijuni*, *poteškoća* i *teškoća*. Uz popravke treba dodati i Tumač kratica. A ispred svega treba stojati Predgovor u kojem će se objasniti posebnosti hrvatskog književnog jezika. Također sugerira kako se ovaj Pravopis treba izdati što prije i kako nije potrebno čekati Ustav.⁴

Radoslav Katičić u naslovu svoje recenzije kazuje sve: Nadmašeni svi hrvatski pravopisi. On navodi kako je zadatak autora Pravopisa stvoriti najosnovniji priručnik jezične kulture koji će jasno i precizno izraziti temeljne vrijednosti hrvatskoga književnog jezika - kodificirati i normirati pisanje u smislu prakse koja prevladava u Hrvatskoj te u duhu tradicije koja je utjecala na tu praksu.⁵

Izdavač je Školske knjige Ante Marin htio izdati pravopis i bez odobrenja, ali su i on i Školska knjiga ubrzo napadnuti. Pravopis je tiskan u pedesetak tisuća primjeraka i u arcima je čekao odobrenje. Postojalo je osam stotina uvezanih primjeraka, bez predgovora i uvoda. Jedan je takav Zlatko Markus odnio uredniku Nove Hrvatske Jakši Kušanu u London koji je pravopis oglašavao šest mjeseci. No bilo je zabranjeno tiskanje u domovini ono što je tiskala

³ Usp. Jonke, Ljudevit, *Prihvaćena načela-dobro ostvarena, Jezik 2-3, Zagreb, 1971. (33.-37.)*

⁴ Usp. Jonke, Ljudevit, *Prihvaćena načela-dobro ostvarena, Jezik 2-3, Zagreb, 1971. (33.-37.)*

⁵ Usp. Katičić, Radoslav, *Nadmašeni svi dosadašnji pravopisi, Jezik 2-3, Zagreb, 1971. (37.-52.)*

ekstremna emigracija kakvom je bila smatrana Nova Hrvatska. Jugoslavenska je ambasada otišla korak dalje te je poslala Školskoj knjizi sljedeći dopis:

„P U N O M O Ć

Kojom ovlašćujem Jugoslavensku ambasadu u Londonu, da poduzme mjere i provede postupak kod nadležnih organa u Engleskoj, radi zabrane tiskanja i rasparčavanja [!] ”Hrvatskog pravopisa“, kojeg smo autori: dr Božidar Finka, dr Milan Moguš i ja, a koji je tiskan bez našeg odobrenja. Ovlašćujem ambasadu da poduzme sve mjere da se zaštiti naš ugled u inozemstvu, te da zatraži eventualnu naknadu za štetu, ukoliko smatra da je to potrebno.

Zagreb 7. 8. 1973. godine.

Dr. Stjepan Babić“

(Babić, 2007.:57.-58.)

Sva su tri autora dobila isti dopis i svaki je morao potpisati. Naravno, odbili su. Hrvatski je pravopis tako tiskan u Londonu zbog čega je dobio naziv Londonac.

A nakon dvadeset godina izvojevala se slobodna hrvatska država.

Za Londonac se 1990. godine borilo nekoliko izadavača, ali su autori smatrali da Školska knjiga jedina ima moralno pravo izdati Hrvatski pravopis. Naime, Školska je knjiga pretrpjela veliki gubitak kada je u tvornici završilo oko 45 000 tiskanih, neuvezanih primjeraka. Pritisak je za objavu Londonca bio velik. Autori nisu mogli prirediti novo izdanje, nego su izdali pretisak. Prvo 5000 primjeraka, zatim 20 000, pa 75 000, sveukupno 100 000 primjeraka. Svi su primjerci bili rasprodani.

Zatim su autori počeli raditi na novom izdanju i težili su promjenama. Željeli su se usuglasiti s mjerodavnim ustanovama:

1. Zavod za hrvatski jezik
2. Katedru za hrvatski književni jezi Filozofskoga fakulteta u Zagrebu
3. Društvo hrvatskih književnika
4. Ministarstvo kulture i prosvjete RH
5. Razred za filološke znanosti HAZU

6. Razred za književnost HAZU.

No naravno, složiti se nije moglo.

Veliki je uspjeh Londonca iznenadio jugoslavenske unitariste. Iako izdan u Londonu, Hrvati su Londonac kupovali u inozemstvu i donosili ga u domovinu. Veliki broj književnika, ali i mnogi drugi pismeni ljudi, koristili su Londonac i pisali prema pravilima Babić-Finka-Moguševa pravopisa, čak i u vrijeme dok je on bio zabranjen i nedostupan. Razlog je bio jednostavan, ta pravila vukla su korijene iz hrvatske pisane prakse i bila su priznata i prihvaćena, što zapravo potvrđuje ulogu Londonca u razvoju hrvatskoga književnog jezika.

Zaključak

Kroz povijest je hrvatski književni jezik vukao razne terete zbog mnogih saveza koje je Hrvatska tvorila i politike koje su druge države pokušale voditi u Hrvatskoj. Tijekom Novosadskog dogovora i pokušaja jugoslavenskih unitarista da hrvatski jezik stope sa srpskim, odnosno da sve jezike svih država u Jugoslaviji zamjene jednim glavnim službenim, naravno srpskim jezikom, hrvatskih jezikoslovci i književnici borili su se protiv takvog stava, tvrdeći da su hrvatski i srpski jezik dva potpuno različita jezika. Hrvatski su jezikoslovci pokušaje manipulacije hrvatskim narodom uspješno riješili. Kroz povijest se iznjedrilo nekoliko imena koji se od polovice devetnaestog stoljeća bore za hrvatski jezik, a neki su čak i dočekali objavljivanje prvog hrvatskog pravopisa. Nakon objavljivanja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, koja je bila određeni preokret od Novosadskog pravopisa, ali i objavljivanja Londonca, hrvatski književni jezik napokon uspješno kreće svojim putem, posebno nakon osnutka Hrvatske kao samostalne neovisne države u kojoj i danas temelj hrvatskog pravopisa drži Babić-Finka-Mogušev pravopis iz, ne tako davne, 1971. godine.

Literatura

1. Babić, Stjepan, *Hrvatski pravopis – vrući kesten u ministarskim rukama*, Jezik, god 55., br. 2., Zagreb, 2008., 54. – 64.
2. Babić, Stjepan, *O uništenom hrvatskom prijenovosadskom pravopisu*, Jezik, god. 55., br. 3., Zagreb, 2008., 102. – 105.
3. Bašić, Nataša, *Ljudevit Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam*, Jezik, god. 54., br. 4., br. 5., Zagreb, 2007., 131. – 142., 161. – 173.
4. Bašić, Nataša, *Novosadski dogovor u kontekstu jugoslavenske jezične politike*, Babićev zbornik o 80. obljetnici života, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, 2008., 199.-237.
5. Batrnek, Jelena, *Četiri desetljeća Londonca*, hrvatistika, studentski jezikoslovni časopis, 2011., 249. – 250.
6. Cvitković, Ivan, *Krleža, Hrvati i Srbi*, Oslobođenje Public, Sarajevo, 1991.
7. *Deklaracija o hrvatskome jeziku s priložima i Deset teza*, Matica hrvatska, Zagreb 1991.
8. Jonke, Ljudevit, *Prihvaćena načela-dobro ostvarena*, Jezik, god. XIX., br. 2. – 3., Zagreb, 1971., 33.-37.
9. Jonke, Ljudevit, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., 195.-221.
10. Katičić, Radoslav, *Nadmašeni svi dosadašnji pravopisi*, Jezik, god. XIX., br. 2. – 3., Zagreb, 1971., 37.-52.
11. Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995.
12. Moguš, Milan, *Značenje u povijesti hrvatskog jezika*, Kolo, god. XIX, br. 1. – 2., Zagreb, 2009., 89. -97.
13. Pušić, Marin, *Hrvatski jezični problem od 1945. do 1967. godine*, Odsjek za povijest. diplomski rad, Zagreb, 2013.